

העשרה¹

תפוצת התפיסה הלאומית במרכז אירופה והדגשת היעדים האתניים של הלאומיות

בראשית המאה ה-19 זכתה התפיסה הלאומית לתפוצה ניכרת בכל רחבי אירופה, אומצה על ידי עמים רבים ביבשת והפכה לגורם מרכזי שדחף לאירועים היסטוריים נוספים, בעיקר בארצות מרכז אירופה. תהליך הפצת התפיסה הלאומית ואימוצה היה מלווה בהתאמתה של תפיסה זו לתנאים ההיסטוריים הייחודיים של העמים המאמצים. דבר זה הוביל להדגשת היעדים האתניים של הלאומיות.

בפרק זה נלמד על אימוץ הרעיון הלאומי באירופה ועל הדגשת היעדים האתניים של הלאומיות.

1. מאפייני התפיסה הלאומית הליברלית-אתנית

הלאומיות אשר הדגישה את היעדים האתניים של הלאומיות ולהלן נכנה אותה לאומיות ליברלית-אתנית. דפוס לאומי זה צמח בארצות מזרח אירופה מתוך הלאומיות הליברלית ואימץ את הנחות היסוד שלה: האמונה הבסיסית בתבונות האדם, הצורך לייסד סדר חברתי שיטן ביטוי לתבונה, מתן ביטוי פוליטי לתפיסת הזכויות הטבעיות, השאיפה להעביר את הריבונות מידי המלך לידי העם, צמצום מרכזיותה של הכנסייה, ביטול זכויות היתר של המעמדות העליונים וביטול הפיאודליזם. כלומר, הנחות היסוד של הלאומאים אשר הדגישו את היסוד האתני בלאומיות, היו אוניברסליות והיו אמורות לחול על כל בני האדם, ללא קשר למוצאם או להשתייכותם האתנית.

יחד עם זאת, ההוגים שפיתחו את התפיסה הליברלית-אתנית (ראו הרחבה בנושא זה בהמשך הפרק) הדגישו בה את המרכיב האתני, באופן שהתאים את התפיסה הלאומית הליברלית לתנאים המיוחדים ששררו בארצות מרכז אירופה (בהמשך הפרק נדון בתנאים אלה). תפיסה לאומית זו ראתה בכל אדם יצור תבוני, השואף להבטיח את זכויות הפרט שלו, ובו בזמן ראתה בו גם בן לקבוצה אתנית נפרדת, בעלת תכונות ייחודיות נפרדות, שאת יעדיה הוא שואף לקדם. מודגש כי האדם אינו נתפס כיצור בודד הקיים בפני עצמו והשואף לקידום צרכיו האנוכיים בלבד, אלא כיצור קהילתי וחברתי השואף לקדם את צרכי הקהילות השונות אליהן הוא משתייך: המשפחה והאומה.

הנחת יסוד מרכזית של התפיסה הליברלית-אתנית היא שהלאומיות אינה סותרת את עקרונות הלאומיות הליברלית, כלומר- את תפיסת הפרט כיצור תבוני ואת התפיסה האוניברסלית, אלא משתלבת בהם:

1 (א) הלאומיות הליברלית-אתנית מאמצת את תפיסת הפרט כיצור תבוני

התפיסה הליברלית-אתנית מניחה כי כל פעולה שנעשית על ידי האדם למען קבוצת הלאום אליה הוא משתייך היא פעולה המשרתת גם את צרכיו כפרט. שכן, כאשר קבוצת הלאום מושפלת- גם הפרטים החיים בה חשים מושפלים; וכן, כאשר קבוצת הלאום נהנית משגשוג- גם הפרטים החיים בה נהנים משגשוג זה. כלומר, מטרתה הסופית של קבוצת הלאום היא טובת הפרטים החיים בה.

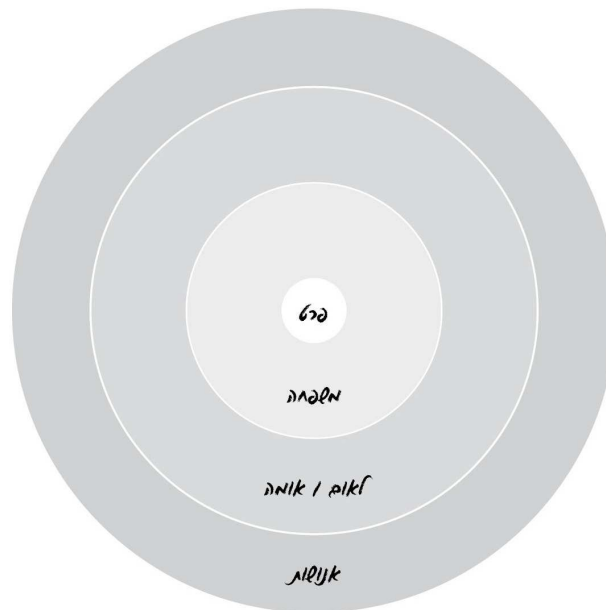
1 (ב) הלאומיות הליברלית-אתנית מאמצת את התפיסה האוניברסלית

התפיסה הליברלית-אתנית מניחה כי כל פעולה שנעשית על ידי האדם למען קבוצת הלאום אליה הוא משתייך היא פעולה התורמת למין האנושי בכללו. שכן, על פי תפיסה זו, כל קבוצת לאום אתנית מאופיינת על

¹ פרק זה הוא פרק העשרה לספר "הלאומיות המודרנית וראשית הציונות" (יגאל משעול; היי סקול).

ידי תכונות אתניות נפרדות, כמו ספונטאניות, מקוריות, יצירתיות, משמעת וכו'. הקידמה האנושית תלויה בכך שכל קבוצת לאום תתרום את המאפיינים הייחודיים בהם התברכה, ודבר זה יוכל להתרחש רק כאשר כל אחת מקבוצות הלאום תחיה במדינה ריבונית משלה, שתתקיים לצד מדינות ריבוניות של יתר קבוצות הלאום. כלומר, ההפרדה הלאומית אינה מטרה בפני עצמה, ואינה מעידה על סגירות כלפי קבוצות לאום אחרות, אלא נועדה לשרת את הקהילה הרחבה ביותר אליה כל אדם משתייך- קהילת המין האנושי.

האזורים האנושיים על פי תפיסה ליברלית-אתנית

1 (ג) הלאומיות הליברלית-אתנית מוסיפה לתפיסה הלאומית מימד חדש- המימד האתני

התפיסה הליברלית אתנית הוסיפה לתפיסה הלאומית את המימד האתני. על פי תפיסה זו האדם יכול להגיע לכדי שלימות רוחנית רק במסגרת מדינה אתנית, אשר תבטא את הערכים והתרבות האתנית של קבוצת הלאום האתנית אליה הוא משתייך. תפיסה זו אינה רואה את האדם רק כפרט, אלא גם כיצור החש רגש של שייכות לקבוצת אליהן נולד, כלומר- למשפחה ולקבוצת הלאום האתנית. לפיכך, האדם שואף להגן על ענייניה של קבוצת הלאום האתנית אליה הוא משתייך ולשמר את ערכיה התרבותיים.

1 (ד) הלאומיות הליברלית אתנית משלבת את המימד האתני בתפיסה הליברלית

לסיכום, התפיסה הליברלית-אתנית רואה בכל אדם יצור המשתייך בו זמנית למספר מעגלים, אשר כל אחד מהם הוא חלק ממעגל רחב יותר. כל אדם/פרט משתייך למעגל המשפחתי, כל משפחה משתייכת למעגל הלאום וכל לאום משתייך למעגל האנושי, שהוא המעגל הרחב ביותר (ראו תרשים). על פי תפיסה זו, פגיעה באחד המעגלים תגרום לפגיעה גם באחרים.

שימו לב!

- ⦿ הלאומיות הליברלית-אתנית שואפת להשיג שתי מטרות: מטרה ליברלית- הקמת מדינה שתבסס על עקרונות תנועת ההשכלה; ומטרה אתנית- הקמת מדינה שתיתן ביטוי לערכיה, לתרבותה ולסמליה של קבוצת לאום אתנית אחת.
- ⦿ הלאומיות הליברלית-אתנית רואה בהקמת מדינת הלאום האתנית את האמצעי שדרכו ניתן יהיה ליישם את הרעיונות הליברליים של הלאומיות.
- ⦿ הלאומיות הליברלית-אתנית מזהה הבדלים קיימים בין קבוצות הלאום השונות, אך היא רואה אותם באור חיובי, היות שכל עם תורם לאנושות תרומה נפרדת. תפיסה זו אינה קובעת מִדְרָג (היררכיה) של הבדלים לאומיים ואינה קובעת תכונות לאומיות מסוימות כחיוביות או שליליות.
- ⦿ תפיסת העולם הליברלית-אתנית אינה נפרדת מהתפיסה הליברלית, אלא מהווה חלק ממנה. מטרותיהן הסופיות של שתי התפיסות זהות: הפצת התפיסה הלאומית.
- ⦿ תפיסת העולם הליברלית אתנית אינה רואה באדם רק כפרט, אלא גם כחלק ממעגלים חברתיים גדולים יותר: המשפחה, האומה והאנושות.

2. הגורמים שהביאו להפצת הלאומיות בארצות מרכז אירופה

ניתן לחלק את הגורמים שסייעו להפצת התפיסה הלאומית בארצות מרכז אירופה, עוד בטרם הופעת התפיסה הליברלית-אתנית, לשני סוגים עיקריים: גורמים ארוכי טווח, אשר התפתחו במאות השנים שקדמו לעליית הלאומיות, ואשר דמו ביסודם לגורמים שהביאו לעליית הלאומיות הליברלית; וגורמים קצרי טווח, אשר נבעו מרצף האירועים ההיסטורי שהתפתח באירופה מאז המהפכה הצרפתית.

2 (א) גורמים ארוכי טווח

במאות השנים שקדמו לעליית הלאומיות התרחשו באירופה תהליכי שינוי עמוקים בתחומי הכלכלה, הביטחון, החברה והמחשבה. תהליכים אלה הובילו לאובדן ההיגיון שאיפשר את המשך קיומם של ההסדרים הקודמים והעלו את הצורך ביצירת הסדרים חדשים, אשר ייתנו מענה לתנאים החדשים שהתפתחו. שינויים אלה, בהם דנו בהרחבה בפרקי הספר הראשונים, התרחשו גם בארצות מרכז אירופה, ויצרו צורך דומה בשינוי. כלומר, התהליכים שהביאו לעליית התפיסה הלאומית בארצות מערב אירופה, כלומר- בבריטניה ובצרפת, דומים ביסודם לתהליכים שהביאו לעלייתה של תפיסה זו גם בארצות מרכז אירופה.

חדירתה המאוחרת יחסית של הלאומיות לארצות מרכז אירופה נבעה ממספר גורמים:

- ⦿ **הקצב האיטי של חדירת השינויים:** ההתפתחות הכלכלית, תהליכי העיור והתיעוש היו איטיים יותר בארצות מרכז אירופה ולכן הצורך בשינוי יסודי בארצות אלה הופיע רק בשלב מאוחר יותר.
- ⦿ **רמה נמוכה יחסית של השכלה:** תנועת ההשכלה התרכזת בעיקרה בארצות מערב אירופה, בהן התקיימה רמה גבוה יותר של השכלה, ולכן השפיעה בעיקר על ארצות אלה². רעיונות אלה נפוצו אמנם בכל רחבי אירופה, בעיקר הודות למרכזיות השפה הצרפתית בתרבות האירופית באותם הימים, אך השפעתם ניכרה בשכבות חברתיות מצומצמות ביותר, היות שרמת ההשכלה הכללית בארצות אלה הייתה נמוכה (יחסית לארצות מערב אירופה).

² בהקשר זה, למרות המרחק הפיזי מאירופה, ניתן לשייך את תושבי ארה"ב לבריטניה, מבחינת התפתחותם המחשבתית.

גיוון אתני: להבדיל מאוכלוסיית בריטניה וצרפת, שבהן הייתה אחידות אתנית רבה, תושבי ארצות מרכז אירופה חיו במסגרות רב אתניות. עובדה זו הקשתה על תושבי ארצות אלה לפתח תודעה לאומית אשר תאחד את כלל תושבי המדינה במסגרת תפיסה משותפת.

2 (ב) גורמים קצרי טווח

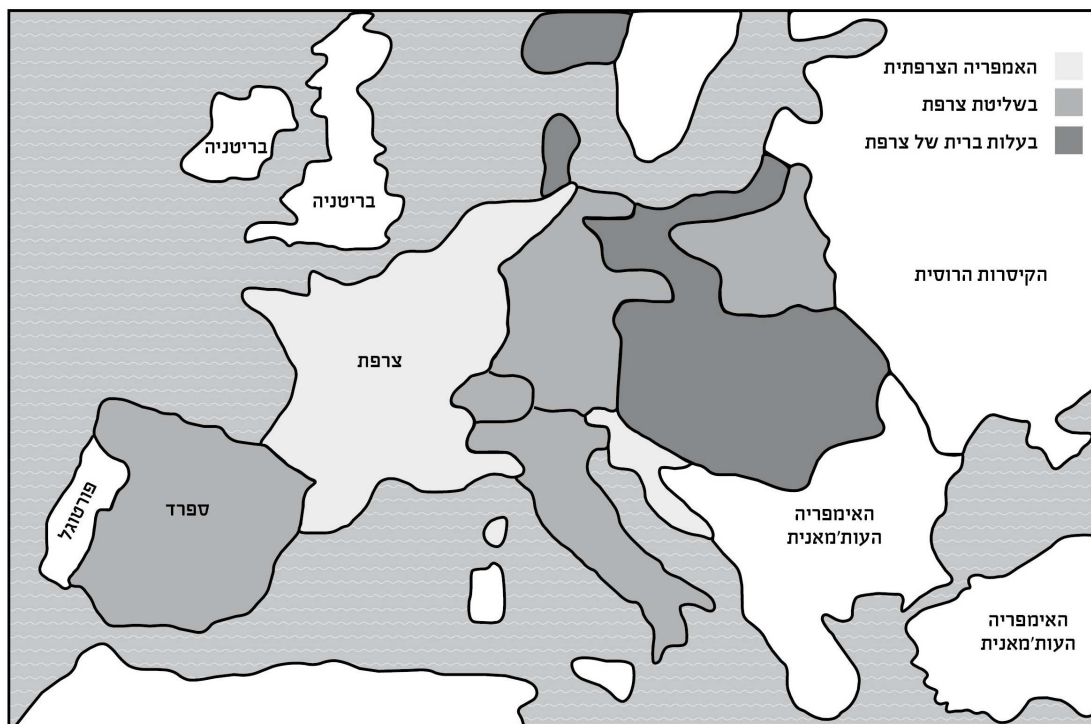
בסוף המאה ה-18 ובראשית המאה ה-19 התרחשו שורה של אירועים אשר האיצו את קצב חדירת התפיסה הלאומית מארצות מערב אירופה לשאר ארצות היבשת:

המהפכות באמריקה ובצרפת: התפרצותן של המהפכות אלה, ובמיוחד הצלחתן לשנות את ההסדרים הישנים, הוכיחו כי רעיונות ההשכלה אינם רעיונות תיאורטיים, אלא רעיונות אשר ניתן ליישם במציאות. בכך פגעו מהפכות אלה פגיעה נוספת בבסיס הלגיטימיות של המשטרים הישנים, שנבעה מעצם קיומם ארוך השנים: הוכח כי משטרים אלה אינם נצחיים וכי ניתן להפילם.

יש לציין כי השפעתה של המהפכה הצרפתית על הפצת התפיסה הלאומית באירופה הייתה רבה מהשפעתה של המהפכה האמריקאית, וזאת בעיקר בשל מרכזיותה התרבותית של צרפת באירופה.

מלחמות נפוליאון: בשנת 1792 פרצה באירופה מלחמה שנמשכה, כמעט ברציפות, עד לשנת 1815. במלחמה זו נאבקה צרפת כדי להגן על המהפכה מפני הכוחות החיצוניים שניסו לחסלה וכדי להפיצה. דמות מרכזית במלחמות אלה הייתה דמותו של נפוליאון בונפרטה, אשר תפס את השלטון בצרפת בסוף שנות ה-90 של המאה ה-18, ושלט בה עד לנפילתו הסופית בשנת 1815. תחת שלטונו של נפוליאון הגיע הצבא הצרפתי להישגים ניכרים: ארצות רבות נכבשו על ידי הצבא הצרפתי. ארצות אחרות אשר לא נכבשו על ידי צרפת, אך חששו מעוצמת צבאו של נפוליאון, היו לבעלות בריתה של צרפת (ראו מפה). עקרונות היסוד של המהפכה הצרפתית, שהיו מבוססים על רעיונות תנועת ההשכלה, יושמו בכל הארצות שנכבשו על ידי הצבא הצרפתי: בוטל הפיאודליזם ונקבעו חירויות יסוד באופן חוקי. כתוצאה מכך, תפסו תושבי הארצות הכבושות את הכיבוש הצרפתי כמשחרר, ובדרך כלל קיבלו את כניסת הצבא הצרפתי בהתלהבות.

הכיבוש הצרפתי בארצות מרכז אירופה הסתיים תוך שנים אחדות, לאחר שארצות אלה שבו ונכבשו על ידי קואליציית המדינות שלחמו בצרפת. יחד עם זאת, למרות פרק הזמן הקצר בו נמשך הכיבוש הצרפתי, גרם כיבוש זה לחדירת התפיסה הלאומית הליברלית לכל הארצות שנשלטו על ידי צרפת.

3. הגורמים שהובילו להתפתחות הלאומיות הליברלית-אתנית

התפיסה הלאומית הליברלית התפתחה בממלכות שבמערב אירופה, שאוכלוסייתן התאפיינה באחידות אתנית ניכרת. תושבי חלקה המערבי של היבשת לא היו נתונים לשליטתם של בני קבוצה אתנית זרה ולא התפתחו מתוך מאבק אתני, אלא מתוך מאבק ליברלי שמטרתו ליישם הלכה למעשה את עקרונות תנועת ההשכלה ולתת ביטוי לתהליכים ההיסטוריים השונים שהתרחשו.

לעומת זאת, תושבי ארצות מרכז אירופה, לאחר שאימצו את התפיסה הלאומית, נאלצו להתמודד עם תנאים היסטוריים ייחודיים אשר עמדו בדרכם. רוב עמי האזור חיו במסגרות רב אתניות, תחת שליטתם של שליטים זרים. כלומר, אף אחד מעמי מרכז אירופה, להבדיל מעמי מערב אירופה, לא חי במסגרת מדינית עצמאית אחת שנתנה ביטוי ברור להיבט האתני. מצב זה דחף את עמי מרכז היבשת לקיים מאבק ראשוני להקמת מדינה לאומית, כבסיס לקיומו של המאבק הליברלי.

בקווים כלליים, ניתן לדון במספר גורמים עיקריים שסייעו לתהליך אימוץ התפיסה הליברלית-אתנית במרכז אירופה:

3 (א) כיבושי הצבא הצרפתי

כאמור, כיבושי הצבא הצרפתי ושלטונו של נפוליאון התקבלו בתחילה בברכה על ידי תושבי הארצות הכבושות והביאו להפצת התפיסה הלאומית. יחד עם זאת, מִשְׁךְ הכיבוש עורר לבסוף את התנגדותם של העמים הכבושים: השוני האתני שבין הכובשים לנכבשים, ובעיקר ההבנה שהכיבוש נועד לשרת בראש ובראשונה את יעדיה של צרפת, עוררו את הפן האתני של הלאומיות בקרב העמים הנכבשים.

3 (ב) הרכב האוכלוסייה בקיסרות האוסטרית

כאמור, תושבי הקיסרות האוסטרית חיו במסגרת מדינית רב אתנית. גיוון אתני זה היקשה על יצירת זיקה פנימית בין תושבי האימפריה והקשה עליהם לשתף פעולה לצורך מאבק לאומי ליברלי נגד השלטון, אשר נתפס כקרוב יותר לדוברי הגרמנית בממלכה. פיתוח הפן האתני של הלאומיות הליברלית היה, לפיכך, שלב מקדים שנועד לאפשר ללאומים השונים להיאבק לקידום ערכי הלאומיות הליברלית שאותה אימצו.

3 (ג) התפתחות התפיסה הרומנטית

התפתחותה של הלאומיות הליברלית-אתנית הושפעה רבות מהתפתחות הזרם הרומנטי ומעלייתה של התפיסה הלאומית הרומנטית. הלאומיות הרומנטית הדגישה את ההבדלים האתניים שבין הקבוצות האנושיות השונות ושאפה להקמת מדינת לאום אשר תבטא את הערכים התרבותיים האתניים הייחודיים לבני קבוצת הלאום.

שתי תפיסות לאומיות אלה, הליברלית-אתנית והרומנטית, התפתחו בראשית המאה ה-19 בעקבות כיבושי הצבא הצרפתי. ההשפעה הרעיונית שבין שתי תפיסות אלה הייתה הדדית ושתייהן הניחו הנחות יסוד דומות, אך נבדלו ביניהן בהבדלי ההדגשים.

בקצרה – מה למדנו בפרק זה?

עיקרי התפיסה הלאומית הליברלית-אתנית:

✓ אימוץ הנחות היסוד של הלאומיות הליברלית: התפיסה הליברלית-אתנית היא תפיסה אוניברסלית התופסת את האדם כיצור תבוני.

✓ לאומיות המבוססת על יסודות אתניים: התפיסה הליברלית-אתנית שואפת לייסוד סדר מדיני-עולמי חדש שבו יתקיימו, זו לצד זו, מדינות לאום נפרדות. בסיס החלוקה בין מדינות הלאום יהיה אתני וכל מדינת לאום תיתן ביטוי ליסודות האתניים של תושביה.

הגורמים שהביאו לעליית הלאומיות הליברלית-אתנית:

✓ התפשטות התפיסה הלאומית ברחבי אירופה: הפצת עקרונות תנועת ההשכלה, המהפכה הצרפתית וכיבושי נפוליאון הובילו להתפשטות התפיסה הלאומית ברחבי אירופה.

✓ התפתחות התפיסה הלאומית הליברלית-אתנית: תושבי ארצות מרכז אירופה, לאחר שאימצו את התפיסה הלאומית, נטו לאמץ את דגם הלאומיות הליברלית-אתנית בשל ההקשר ההיסטורי והמדיני הייחודי בו חיו.

(א) מִשָּׁךְ הכיבוש הצרפתי עודד את תושבי ארצות אלה לפתח תפיסה לאומית שהבדילה אותם מהכובשים הצרפתים.

(ב) הגיוון האתני של הקיסרות האוסטרית הקשה על בני קבוצות האתניות השונות לשתף פעולה ביניהן ודחף אותן לפתח תפיסה לאומית אשר הדגישה את ייחודיותה האתנית של כל אחת מהן.

קטעי מקור

קטע מספר 1 - ג'יזפה מציני³

"...חובותיכם הראשונות בחשיבותן הן חובות כלפי האנושות. הנכם בני אדם בטרם היותכם אזרחים או אבות. אם אינכם חובקים את משפחת האדם כולה באהבתכם... אינכם תופשים את טיבה של אותה הדת אשר תהיה מורת הדרך של העתיד..."

...כמו שמשגיח על פועלים, המחלק ביניהם את ענפי העיסוק השונים בהתאם לכישוריהם השונים, [כך] חילק [האל] את המין האנושי לקבוצות או לגרעינים נבדלים על פני האדמה ויצר באופן זה את העובדים של הלאומים. ממשלות, למרבה הרשעות, עיוותו את רצון האל... על ידי כיבושיהם, תאוותם וקנאתם, תוך שהם מתעלמים מזכויותיהם הצודקות של [עמים] אחרים... אולם רצון אלוהי זה יקום בוודאות... החלוקה הטבעית של העמים והמגמות הספונטאניות הטבועות בהם מלידה יתפסו את מקומן של חלוקות שרירותיות שבוצעו על ידי ממשלות הרשע... ובין הארצות האלה ישררו יחסי אחווה והרמוניה..."

...אֶחָי, אהבו את ארצכם! ארצנו היא ביתנו... והודות לטבע ההומוגני של יסודותיה, מותאמת היא לענף מיוחד של פעילות... בעבודתנו למען עקרון הצדק, עובדים אנו למען כלל האנושות... בטרם יוכלו בני האדם להתאגד עם האומות, שמהן מורכב המין האנושי, הכרח הוא שיהיה להם קיום לאומי... המין האנושי הוא צבא עצום הצועד לקראת כיבוש ארצות לא נודעות, נגד אויבים חזקים וערמומיים. העם הוא בבחינת גייסות שונים, אוגדות של אותו צבא. לכל אחד מהם יש עמדה המוקצית לו, ופעולה מיוחדת משלו שעליו לבצע; הניצחון המשותף למין האנושי תלוי במידת הדייקנות שבה יבצעו העמים השונים את המוטל עליהם..."

...הארץ האמיתית היא קהילתם של אנשים חופשיים ושווים, הקשורים יחד בקשרי אחווה ואחדות למען מטרה משותפת... אין ארץ אמיתית כאשר אין בה משפט אחד וקיימים בה מעמדות, זכויות יתר ושוויון. במצב זה נרדמים ומתבטלים חלק מיכולותיו וכישוריו של היחיד... בשם האהבה שאתם רוחשים לארצכם, חובה עליכם להיאבק... לביטול זכויות היתר וחוסר השוויון בארץ אשר נתנה לכם חיים..."

...כל זמן שאין לאחד מקרבכם זכות הצבעה... כל זמן שנותר אחד הנידון לניוון ולבערות, כל זמן שאדם אחד נאנק בעניותו... אין לכם ארץ באותו המובן שהיא חייבת להיות – ארץ של הכול ולמען הכול. השכלה, עבודה וזכות בחירה הם שלושת עמודיה של האומה..."

...יסודותיה העיקריים של הלאומיות הם רעיונות משותפים, עקרונות משותפים ומטרה משותפת. אומה היא איגוד של כל המלוכדים יחד על ידי שפה, תנאים גיאוגרפיים נתונים או התפקיד שיעדה להם ההיסטוריה... במקום שבו אין מערכת משפטית כוללת ואחידה, מוצאים אנו קאסטות, זכויות יתר, חוסר שוויון ודיכוי. במקום שנכבל המרץ האינדיווידואלי או שמרץ זה נותר בלתי מאורגן, אנו מוצאים קיפאון ומכשולים בדרך להתקדמות... אם האומה לא תחיה על פי העקרונות שלמענם נולדה, ייפָרע העם... יסודה של הלאומיות הוא גם בחלקה במעשיו של המין האנושי, שהאלוהות מטילה אותו על העם... זוהי העבודה המקנה לעם את זכויותיו כאיבר מהמין האנושי כולו... אומה המבודדת עצמה - מאבדת את עצמה לדעת... היא נכנסת לתקופת ניוון וירידה מהירה שסופה מוות... היא הרסה את כוחה... הרסה את המצפון ואת רגש השליחות של בניה... תחת זאת מבקש לו היחיד מטרה משלו ומוצא את דרכו שלו. הולכת ונעלמת המידה המוסרית של ההקרבה העצמית;

³ מעובד מתוך: צבי באטשה ואברהם יסעור (עורכים), שם, עמ' 352 - 358.

האינדיווידואליזם חודר ומתעצם. הוא הופך לענק, למלך, לאל... פחדנות ואנוכיות נקראים [אז] חכמה ופילוסופיה; אומץ ואהבת מולדת נחשבים לקלות דעת... כאשר מגיע עם לנקודה זאת – הוא אבוד... אומה הרוצה להתקיים כ'עם לבדד ישכון'... בגדה במצפונה ונטשה את שליחותה... כאשר האל הציב עם על כברת ארץ וציווה עליו 'היה אומה, לא אמר האל לעם זה 'שכון לבדד'... [אלא] 'תפוס את מקומך בין האומות... מלא את שליחותך... אל תתכחש לאחריך ועזור להם... שכן כולכם נבראתם בצלמי ויום אחד אאסוף את כולכם אל חיקי"

קטע מספר 2 - ז'ול מישלה⁴

"...למי יש ספרות? מי עוד סוחר את רוחה של אירופה? אנחנו [הצרפתים], חלשים כפי שהננו, למי יש צבא? רק לנו. אנגליה ורוסיה, ענקיות נפוחות ורפות אונים, אופפות את אירופה באשליה. קיסריות אדירות, עמים חלשים! הבו אחדות לצרפת, ולו לרגע בלבד; היא החזקה בעולם כולו..."

...צרפתים! יהיו אשר יהיו מצבכם, מעמדכם, מפלגתכם, זכרו היטב דבר אחד!- יש לכם רק ידיד אמת אחד עלי אדמות, צרפת! בפני הקואליציה הקיימת לעד של משטרים אריסטוקרטיים*, תהיו אשמים תמיד בעבירה אחת- והיא שרציתם, לפני חמישים שנה, לגאול את העולם. הם לא סלחו על כך, ולעולם לא ישכחו. אתם אימתם לעולמים... מול פני אירופה, זכרו שלצרפת יש רק שם אחד לא יכופר, שהוא האמת שלה וייעודה הנצחי- המהפכה!..."

קטע מספר 3 - ההיסטוריון דיוויד תומסון⁵

"...על אף חידוש המלוכה בכל אתר ואתר [לאחר 1815], זועזעה קשות מסורת המלוכה. ובמידה רבה נגוז קסמה וזאת מכיוון שמלכים הופלו כצעצועים על ידי צבאות צרפת... בריחתו המבישה של לואי [מלך צרפת] ב'מאה הימים'- עת חזר נפוליאון הגדול [לשלטון באופן זמני]- והרסטורציה [(החזרת הסדר הישן על כנו)] השנייה והמשפילה שבעתים אחרי [קרב] ווטלרו, הדגישו היטב את רפיונה של המרות המלוכותית. הלגיטימיזם [(הלגיטימציה של הסדר הישן)] לבדו נראה בסיס רופס לממשל..."

קטע מספר 4 - ההיסטוריונית חדווה בן ישראל⁶

"...[אצל מציני] אין סתירה בין זכויות הפרט וזכויות הלאום. זכויות פרטיות מובילות לזכויות לאומיות והללו לזכויות האנושות. האומה אינה היעד הסופי... לפי מתכונת זו, הייתה לאומיות 'יעוד מוכח', צעד לעבר השגתה של הרמוניה מושלמת בין שמיים וארץ, הרמוניה בין זכות וחובה, ולעבר אחוות האומות החופשיות. כמובן, איטליה עתידה הייתה להנהיג עידן חדש זה של הלאומיות, ורומא חדשה תשלוט מעל חורבות האפיפיורות. וכך, ככל נביאי הלאומיות האחרים, ביקש מציני בעת ובעונה אחת להציל את העולם ולהבטיח מקום מיוחד לבני עמו. בעיניו של מישלה, צרפת הייתה המושיע; בעיני מ'צ'ק'ביץ, פולין הייתה הקדוש המעונה מקרב האומות; 'והן פיקטה סבר כי הגרמנים נושאים את זרעו של כושר השלמות ואפילו ה'ר'דר חשב שהמקורות הגרמנית אין שני לה. האירוניה היא כי אחת המורשות האוניברסליות ביותר של המהפכה הצרפתית כנראה טמונה דווקא ברטוריקה של הלאומיות הפרטיקולריסטית..."

⁴ בתוך: הנרי וסרמן, שם, עמ' 55.

⁵ מעובד מתוך: דיוויד תומסון, שם, עמ' 99.

⁶ מעובד מתוך: חדווה בן ישראל, שם, עמ' 18 - 19.